هوءَ سنڌين لاءِ راڻي ڇو هئي؟

_ جامي چانڊيو

هونئن تہ هر شام حَسين ٿيندي آهي پر اُها سچ پچ بہ هڪ اَياڻي شام هئي ۽ شايد هميشہ تاريخ ۾ هڪ اَياڻي شام طور ئي ليکي ويندي. مان معمول جي گهرو ڪم ڪار سان حيدرآباد جي شهر ۾ هئس. گاڏي جڏهن قاسم آباد طرف وڃڻ لاءِ واڌو واهہ طرف وڌڻ لڳي تہ اوچتو ريڊيو تي خبر آئي تہ پنڊيءَ جي جلسي کانپوءِ محترمہ بينظير ڀٽو تي قاتلاڻو حملو ٿيو آهي ۽ هوءَ شديد زخمي ٿي پئي آهي. هونئن تہ 18 آڪٽوبر جي ڪراچيءَ واري خوني حملي کانپوءِ اهڙيءَ واردات جا امڪان موجود هئا پر خبر ٻُڌڻ سان ڄڻ روح ۾ ڇَڪُ لڳي ويو. ايتري ۾ اسلام آباد مان ڪنهن صحافي دوست بہ فون تي ساڳيو اطلاع ڏنو ۽ ڳالهائڻ وقت سندس آواز پريل هو. مون ڊرائيور کي تيز هلڻ لاءِ چيو ۽ گهر ۾ داخل ٿي سِڌو ٽي ويءَ ڏانهن ڀڳس تہ منهنجي گهر واريءَ بلقيس رڙ ڪري چيو "بينظير شهيد ٿي وئي!" اِها ڪا خبر نہ هئي ڄڻ ڪنهن قيامت ۽ زلزلي جو اطلاع هو. گهر جي هيٺين فلور تي اسان جي آفيس آهي. مون هيٺ لهندي ڏاڪڻ تان ئي دوستن کي اِهو ڏرتيءَ ڏوڏيندڙ

اطلاع ڏنو تہ سيني جا روح ڇِڇي پيا ۽ سندن اکيون آليون ٿي ويون. مون کي ان لمحي اِهو بيساختہ احساس ٿيو تہ سمورن سياسي، فڪري ۽ پاليسي اختلافن باوجود بينظير سان اسان سنڌي ماڻهن جو هڪ اجتماعي پيار هو ۽ آهي. اها خبر سنڌ سميت سڄيءَ دنيا ۾ باهہ جيان پکڙجي وئي ۽ سنڌي ماڻهن ڪجهہ ئي گهڙين ۾ جيڪو تاريخي ردعمل ڏيکاريو ان جو مثال سنڌ جي سموري تاريخ ۾ شايد ئي ڪو ٻيو هجي. شهيد ذوالفقار علي ڀُٽي جي شهادت پيري بہ سنڌي عوام ايئن مزاحمت نہ ڪئي هئي جيئن هن ڀيري ماڻهو رڳو اکين سان نہ پر روحن سان رُنا ۽ مزاحمت رڳو هٿن سان نہ پر ذهنن، دلين، اکين، جذبن ۽ اندر جي اَٿاهہ گهراين سان ڪئي. جيتوڻيڪ هوءَ جيئري بہ سنڌي ماڻهن جي محبتن جو مرڪز رهي پر حقيقت اِها آهي تہ ماڻهن کي سندس شهادت کانپوءِ وڌيڪ شدت سان احساس ٿيو تہ هنن موت ۾ ڪجهہ بہ نہ ملڻ باوجود بينظير صاحبہ سان ڪيتري نہ اَٿاهہ ۽ گهري محبت ٿي ڪئي. گهڻن ماڻهن کي سنڌي عوام جي محترمہ بينظير ڀٽو شهيد سان بي پناهہ محبت شايد غير منطقي نظر ايندي هجي پر حقيقت اها آهي تہ جڏهن بہ عوام جي وسيع تر گهڻائي ڪنهن سياسي اڳواڻ سان ايتري گهڻي محبت ڪري تہ پوءِ ڏسڻ گهرجي تہ ان جا معروضي، نفسياتي ۽ سياسي سبب توڻي محرڪ ڪهڙا آهن؟ 27 ڊسمبر جي ان اَياڻي رات سنڌ اُها ساڳي نہ رهي هئي. هڪ طرف ماڻهن جا روح ڇڇي پيا هئا تہ ٻئي طرف ماڻهن حيرتناڪ حد تائين احتجاج ۽ مزاحمت ڪري ڄڻ تہ هڪ نئين تاريخ رقم ڪرڻ جا بنياد وڌا. ان رات سنڌي عوام لاءِ اِهو رڳو هڪ اڳواڻ يا فرد جو قتل نہ هو پر سندن اجتماعي محبت، اعتماد، شانَ ۽ اُميد جو قتل هو. ماڻهو پنهنجي گهر جي ڀاتين جي وڇوڙي تي بہ ايئن نہ رُنا هوندا، جيئن اُهي محترمہ بينظير ڀٽو جي شهادت تي هنجون هاري رُنا، پر دلچسپ ۽ عجيب ڳالهہ اِها آهي تہ ايڏي عظيم سانحي بہ پس و پيش سنڌي عوام کي ڪمزور ڪرڻ بجاءِ احساساتي ۽ ذهني طور وڌيڪ سگهارو ڪيو. اهو رويو ۽ حوصلو سنڌي عوام جي گڏيل سياسي ڏاهپ ۽ سگهہ جو ڏَس ڏئي ٿو.

ان حقيقت جي باوجود تہ پ پ پ سنڌي عوام جي گهربل واهر ڪڏهن بہ نہ ڪئي آهي ۽ ان الميي باوجود تہ پ پ پ هميشہ عوام جي قربانين ۽ جدوجهد جو ڪٽيو وڌيرڪي ۽ موقعي پرست وچين طبقي کي پئي کارايو آهي پر اها بهرحال هڪ حقيقت آهي تہ سنڌي عوام تڏهن بہ محترمہ بينظير ڀٽو شهيد کي سدائين جيءُ ۾ جايون ڏنيون ۽ کيس سچ پچ تہ پنهنجي راجَ ـ راڻيءَ جو درجو ڏنو ۽ سنڌي عوام سندس شهادت جي الميي کي بہ ايئن محسوس ڪيو ڄڻ سندن راڻي پنهنجي بختَ، تختَ ۽ تاج سميت هلي وئي هجي. جتي ڪيترن ماڻهن کي شهيد بينظير ڀٽو سان سنڌي عوام جي بي لوث ۽ بي انت

محبت غير منطقي نظر اچي ٿي اُتي ضرورت آهي تہ ان جي سببن ۽ محرڪن تي بہ غور ڪيو وڃي ۽ انهن جي پرک ۽ پروڙ ڪئي وڃي. منهنجيءَ نظر ۾ محترمہ بينظير ڀٽو شهيد سان سنڌي عوام جي بي پناهہ محبت جا هيٺيان سبب آهن.

(1) 1977ع ۾ جڏهن جنرل ضياءَ ملڪ جي تاريخ جي بدترين مارشلا هڻي شهيد ذوالفقار علي ڀُٽي جي حڪومت جو تختو اونڌو ڪيو ۽ نيٺ 1979ع ۾ جڏهن هن شهيد ڀُٽي جهڙي عالمي سطح جي اڳواڻ کي ڦاهي ڏني تہ ملڪ ۾ بدترين خوف، ڏهڪاءُ ۽ غير يقينيت جو ماحول ڇانيل هو. پ پ پ جا لڳ ڀڳ سمورا سينيئر اڳواڻ پارٽي ڇڏي خود ساختہ جلاوطني اختيار ڪري ويا. ان سڄي ماحول ۾ ماڻهن جي تصور ۾ بہ نہ هو تہ هڪ اَپري، هارورڊ ۽ آڪسفورڊ جي پڙهيل شهري ڇوڪري پارٽيءَ ۽ جمهوري جدوجهد جون واڳون سنڀاليندي، ضياءَ جو سمورو دؤر عوام هن غير معمولي حوصلي واري ڇوڪريءَ جي ارڏائي، بهادري، ذهانت ۽ اڳواڻيءَ جي صلاحيت ڏٺي. سنڌي عوام سندن هر ادا، سياسي وِک، رويي ۽ حوصلي کي ڏاڍي غور ۽ گهرائيءَ سان ڏٺو. ان سموري عرصي دوران محترمہ بينظير ڀٽو پنهنجي حوصلي، جدوجهد، بهادريءَ ۽ اڳواڻيءَ جي صلاحيت سان ماڻهن جي دلين ۾ پنهنجي لاءِ اُها جاءِ ناهي، جنهن کي اڄ سندس شهادت کانپوءِ بہ ڪو پري نہ سگهيو آهي.

(2) تاريخ ۾ هڪ ڳالهہ محسوس ٿئي ٿي تہ جڏهن ڪو ماڻهو يا اڳواڻ حڪمران طبقي مان هوندي عوام ۾ اچي ٿو/ ٿي ۽ عوام لاءِ وڙهي يا قرباني ڏئي ٿو/ ٿي تہ پوءِ ان حالت ۾ عوام جي موٺ ڏاڍي غير معمولي هوندي آهي. سنڌ جي تناظر ۾ شهيد ڀُٽي ۽ سندس ڌيءَ محترمہ بينظير ڀٽو شهيد سان بہ اِها ڳالهہ لاڳو آهي. هو مٿين طبقي مان هئا ۽ عوام ۾ لهي آيا تہ کين موٺ بہ اُها ئي مِلي، اها ٻي ڳالهہ آهي تہ کين جيڪا موٺ ملي، ان جو هنن ڪو تاريخي يا بهتر سياسي استعمال نہ ڪيو پاڻ ويتر عوام جي ان سگهہ کي سستي اگهہ تي ضايع ڪري ڇڏيو. جيڪڏهن شهيد ڀُٽي ۽ محترمہ بينظير ڀٽو جو تعلق مٿين طبقي سان نہ هجي ها ۽ پوءِ سندن قربانيون ۽ جدوجهد ساڳي بہ هجي ها تڏهن بہ کين اُها موٺ هرگز نہ ملي ها، جيڪا کين سندن حياتين ۾ ۽ ان کانپوءِ ملي.

(3) محترمہ بينظير ڀٽو شهيد سان سنڌي عوام جي غير معمولي محبت جو هڪ سبب اهو بہ آهي جو هوءَ هڪ عورت هئي، سنڌي ماڻهن پهرين ڪيس هڪ بهادر ڌيءَ جي روپ ۾ ڏٺو پوءِ انهن ڪيس هڪ سڄاڻ، بهادر ۽ حوصلي مند ڀيڻ جي صورت ۾ ڏٺو ۽ آخري دؤر ۾ سندس شخصيت ۾ هڪ عجيب ۽ ڄڻ تہ ممتا وارو احساس هو. هن هر روپ ۾

سنڌي عوام کي موهيو ۽ پنهنجي ويجهو آندو. ماڻهن ڏٺو تہ ڪيئن نہ وقت جا آمر هن اَپري ڇوڪريءَ کان ڊڄندا هئا، جو جالب ان تي لکيو هو تہ:

"ڊرتي هين بندوقون والي ايک نهتي لڙکي سي"

ماڻهن لاءِ عجيب لقاءُ هو تہ وڏا وڏا ڌِنگ وڏيرا سندس دڙڪا ٻارن وانگر کائيندا هئا ۽ هوءَ عجيب عورت هئي، جيڪا هڪ پدرشاهي ۽ مرداڻي معاشري ۾ ڪروڙين مردن جي اڳواڻي ڪندي هئي. انهن سببن ڪري هوءَ عوام لاءِ ڪنهن ديومالائي ڪردار کان گهٽ نہ هئي.

(4) بهادري هوندي تہ معاشري لاءِ هڪ وڏو مُلهہ (Value) سمجهيو ويندو آهي پر سنڌي عوام لاءِ سورهيائي نهايت غير معمولي ۽ اُتساهيندڙ قدر آهي. محترمہ بينظير ڀٽو شهيد سان سوين اختلاف ڪري سگهجن ٿا پر هڪ ڳالهہ هن جا سخت مخالف بہ تسليم ڪندا هئا تہ هوءَ نهايت بهادر اڳواڻ هئي. هوندي تہ هن ان جو ثبوت پنهنجي سموري سياسي زندگيءَ ۾ ڏنو پر خاص طور جلاوطنيءَ کانپوءِ تہ هن ان جا مثال قائم ڪيا. خاص طور 18 آڪٽوبر جي ڪراچيءَ واري خوني حملي کانپوءِ هن جنهن سياسي حوصلي سان حالتن کي منهن ڏنو ۽ خوف جو مقابلو ڪيو اهو ڪردار سچ پچ بہ افسانوي ٿو لڳي.

(5) سنڌي صدين کان هڪڙي ڳُنڊائتي قوم رهيا آهن. ويڳاڻپ پڻ تاريخ جو ڳچ عرصو سنڌ جو مقدر رهي آهي پر بينظير ڀٽو شهيد جي روپ ۾ سنڌي عوام ڄڻ تہ عالمي طور پنهنجي سڃاڻپ ۽ نمائندگي ٿي ڏٺي. بينظير ڀٽو شهيد هڪ سنڌياڻي هئي ۽ هن جو عالمي قد ڪاٺ سنڌي ماڻهوءَ لاءِ وڏو ذهني، نفسياتي ۽ روحاني ڏڍ هو تہ ڪو منجهائن اهڙو/ اهڙي بہ آهي، جنهن کي دنيا سڃاڻي ٿي ۽ جنهن جو دنيا ۾ وڏو نالو آهي. عالمي طور تي محترمہ بينظير ڀٽو جي عزت ۽ وقار کي سنڌي ماڻهن پنهنجو مانُ ۽ شانُ ڪري ٿي ڄاتو ۽ سندس شهادت کي بہ سنڌي ماڻهن ان مانَ ۽ شانَ جو قتل سمجهيو.

(5) سنڌي ماڻهن پاڪستان جي سموري تاريخ ۾ رڳو پاڻ سان ظلم، بہ اکيائي، ڦُرلٽ ۽ توهين آميز رويا ڏٺا. شهيد ذوالفقار علي ڀُٽو ملڪي تاريخ جو پهريون حڪمران هو، جنهن جي اکين ۾ سنڌي ماڻهن پنهنجي لاءِ ڌڪار نہ پر پيار، پنهنجائپ ۽ خوشحاليءَ جا خواب ڏٺا. اڄ سنڌ ۾ جيڪو ٿورو گهڻو مڊل ڪلاس آهي، اُهو سندس ئي Vision جو نتيجو آهي، جو هن پاليسيءَ ۾ حڪمت عمليءَ تحت لکين سنڌين کي روزگار ذريعي شهرن ۾ آندو ۽ کين پنهنجن محدود روايتي دائرن مان ڪڍيو. شهيد ڀُٽي کانپوءِ رياستي سطح تي سنڌي ماڻهن لاءِ محترمہ بينظير هڪ اُميد جو نالو هئي، اُها ٻي ڳالهہ آهي تہ هوءَ شهيد ڀُٽي جيان سنڌ کي ترقيءَ جا نوس بنياد نہ ڏئي سگهي ۽ نہ ئي اها اوليت سندس

سياسي ايجنڊا تي رهي پر بهرحال خود فريب ئي سهي پر بينظير ڀٽو ماڻهن لاءِ اُميد جو هڪ خواب هئي پر افسوس جو ان خواب جي تعبير ڪڏهن به نه ٿي سگهي. نهايت تلخ تجربن باوجود سنڌي ماڻهو ڪانئس نااُميد نه ٿيا. ماڻهن لاءِ هوءَ اتساهه، اميد ۽ روزگار جي علامت هئي.

پنهنجين سمورين خوبين، حُسناڪين، جرعتن، دلربائيءَ ۽ ڪمزورين سميت هوءَ هاڻي دنيا ۾ نه رهي آهي. اڄ به هن سان بي پناهه محبتون ڪجن ٿيون ۽ اختلاف به ڪري سگهجن ٿا پر هوءَ انهن کان بي نياز ٿي چڪي آهي ۽ پنهنجي پويان ڪيترا تشنه سوال ڇڏي وئي آهي ته ڇا سندس پارٽي عوام کي ساڳيو دلاسو، حوصلو ۽ اُميد ڏئي سگهندي، جنهن سبب سنڌي عوام هن غير معمولي اڳواڻ سان ديومالائي پيار ڪندا هئا؟ ان سوال جو جواب ايندڙ وقت وڏيڪ چٽائيءَ سان ٻُڌائي سگهندو، پر هاڻي جڏهن پ پ پ جي حڪومت آهي ۽ ان وٽ سنڌ لاءِ ڪو به واضح Vision ناهي، تڏهن سنڌي ماڻهن کي محترمه بينظير ڀٽو جي شهادت جي نتيجي ۾ جيڪا روحاني سگهه ملي هئي، اُها تيزيءَ سان نااُميديءَ ۾ تبديل ٿي رهي آهي. بهرحال ان باوجود بينظير ڀٽو جي شهادت سنڌي عوام کي ڀڳي هَڏَ جيان زمانن تائين روحاني اذيت جا گهاءَ ڏيندي رهندي. عوام جي هن سان اَٿاهه محبت هڪ نه پرجهڻ جهڙي گِهري گهاءَ ۾ تبديل ٿي وئي آهي.